

KRIJGSGEVANGENEN

tuinbouwgrond weten te veroveren, zodat op het ogenblik dat ik in het kamp kwam, de groententuin in handen van enkelen was die met prijsafspraken de gehele markt in handen hadden en daar een intensief gebruik van maakten. Ze spraken met afschuw van het verwilderde, armoedige volk dat 'hun' kamp binnenkwam van de frontkampen, zo armoedig dat het niet eens de vastgestelde groentenprijzen kon betalen.¹

Door het harde werk, het weinige voedsel en de slechte behuizing werden velen ziek. Bij tijd en wijle gingen bijna allen aan malaria lijden – ca. een derde van alle krijgsgevangenen leed daar chronisch aan. Pakanbaroe II werd het kamp, 'waarheen men', aldus weer van Heekeren, 'kwam om te herstellen, en, in vele gevallen, om te sterven' ('in dit kamp róók je de dood en gelukkig stompte je af'²). De andere kampen kenden een ziekenbarak – bekwame en toegewijde artsen en verplegers waren er wèl, maar geen goede instrumenten, geen verbandmiddelen, geen medicijnen. 'Oude lappen', schrijven Neumann en van Witsen,

'dienen als verband. De latex van de rubberbomen wordt als pleister gebruikt. Tropenzweren worden behandeld door ze dagelijks uit te veegen met een nat doekje of ze te laten schoon eten door maden. De maden eten het afgestoten weefsel op. Wie de kans krijgt om in een rivier te komen, laat zijn wond schoon eten door de kleine visjes. Al deze methoden van behandeling zijn erg pijnlijk.'³

Het werk vorderde.

Was het omstreeks maart '43 begonnen bij Pakanbaroe, aan het andere uiteinde, bij Moeara, werd pas in maart '45 een aanvang gemaakt met het aanleggen van de baan. Rails was en werd aangevoerd van Malakka en van Java en daar kwam ook het rollend materieel vandaan, aangevuld met vijf locomotieven van de Deli Spoorweg Maatschappij. Zo werkten van maart '45 de werkploegen door het Sumatraanse bergland naar elkaar toe. Zij ontmoetten elkaar begin augustus 1945 – op de 15de was de Pakanbaroe-spoorweg af.

Dat was de dag waarop Japans capitulatie bekend werd, zodat de Japanners van de spoorweg, welks aanleg ca. zeventienduizend *romoes-ja's* (vier op de vijf) en bijna zevenhonderd krijgsgevangenen (bijna een op de zeven) had doen bezwijken, geen enkel profijt trokken.

¹ C. van Heekeren: 'De 'Atjeh-party', p. 141.   ² A.v., p. 138–39.   ³ Neumann en van Witsen: *De Pakanbaroe-spoorweg*, p. 48.